

YASHIL TAKSONOMIYANING INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISHDAGI AHAMIYATI

Shukurullayev Davron Lutfullo o'g'li

Markaziy Osiyo mintaqaviy ekologik markazi

O'zbekistondagi filiali - PR Manager.

E-mail: dshukurullaev@gmail.com

Annotasiya: Mazkur maqolada yashil taksonomiyaning investitsiya loyihalarini moliyalashtirishdagi ahamiyati, uning iqtisodiy mohiyati va amaliy qo'llanilish mexanizmlari tadqiq etilgan. Yashil taksonomiya asosida investitsiya loyihalarini tasniflash, ekologik va moliyaviy samaradorligini baholash hamda moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiyalash masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, O'zbekistonda yashil taksonomiya mezonlarini investitsiya faoliyatiga integratsiyalash, ekologik risklarni kamaytirish va yashil moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: yashil taksonomiya, yashil moliya, investitsiya loyihalari, yashil investitsiyalar, barqaror moliyalashtirish, ekologik samaradorlik, investitsiya risklari, yashil kreditlar, yashil obligatsiyalar, moliyalashtirish mexanizmlari, barqaror iqtisodiy rivojlanish.

Kirish.

Jahon iqtisodiyotida iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning cheklanganligi, ekologik muammolarning keskinlashuvi hamda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash zarurati investitsiya faoliyatini tashkil etish va moliyalashtirish mexanizmlarini tubdan takomillashtirishni taqozo etmoqda. Xususan, global miqyosda issiqxona gazlari emissiyasini qisqartirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish, ishlab chiqarish jarayonlarida resurs tejamkor texnologiyalarni joriy etish hamda ekologik xavfsiz infratuzilmani rivojlantirishga yo'naltirilgan investitsiya loyihalarining iqtisodiy ahamiyati ortib bormoqda. Bunday sharoitda investitsiya resurslarini an'anaviy iqtisodiy samaradorlik mezonlari asosidagina taqsimlash yetarli bo'lmay, loyihalarning ekologik barqarorligi, ijtimoiy mas'uliyati va uzoq muddatli iqtisodiy natijadorligini kompleks baholash zarurati yuzaga kelmoqda. Shu nuqtayi nazardan, yashil taksonomiya investitsiya loyihalarining ekologik jihatdan barqaror iqtisodiy faoliyat turlariga muvofiqligini aniqlash, ularni yagona mezonlar asosida tasniflash va moliyaviy resurslarni ustuvor yo'nalishlarga samarali yo'naltirish imkonini beruvchi muhim institutsional mexanizm sifatida shakllanmoqda. Mazkur tizimning joriy etilishi ekologik maqsadlar va investitsiya siyosati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni mustahkamlash bilan bir qatorda, moliya bozori ishtirokchilari uchun shaffof, tushunarli va taqqoslanadigan baholash mezonlarini yaratishga xizmat qiladi. Natijada investitsiya faoliyatida iqtisodiy manfaatdorlik bilan ekologik mas'uliyatning

uyg'unlashuvi ta'minlanib, barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan yangi moliyalashtirish munosabatlarini shakllantirish imkoniyatlari kengayadi [4, 6].

Xalqaro moliya bozorlarida yashil investitsiyalarga bo'lgan talabning ortib borishi ekologik jihatdan barqaror loyihalarni aniqlash, saralash va moliyalashtirish bo'yicha umumiy standartlarni shakllantirish zaruratini kuchaytirmoqda. Jumladan, Yevropa Ittifoqida 2020/852-sonli reglament asosida ishlab chiqilgan yashil taksonomiya iqtisodiy faoliyatning ekologik barqarorligini baholashda muhim me'yoriy asos sifatida foydalanilmoqda. Mazkur tizim iqlim o'zgarishini yumshatish, iqlim o'zgarishiga moslashish, suv va dengiz resurslaridan barqaror foydalanish, aylanma iqtisodiyotga o'tish, ifloslanishning oldini olish hamda biologik xilma-xillik va ekotizimlarni muhofaza qilish kabi oltita ekologik maqsadni qamrab oladi. Bunda iqtisodiy faoliyatning belgilangan ekologik maqsadlardan kamida bittasiga sezilarli hissa qo'shishi, qolgan maqsadlarga jiddiy zarar yetkazmasligi, minimal ijtimoiy kafolatlariga rioya qilishi va texnik baholash mezonlariga mos kelishi asosiy talablar sifatida belgilanadi. Ushbu yondashuv investitsiya loyihalarining ekologik natijadorligini ilmiy asoslangan ko'rsatkichlar orqali baholash, moliyaviy axborotlarning ishonchliligini oshirish hamda investorlar va moliyalashtiruvchi tashkilotlar o'rtasidagi axborot nomutanosibligini kamaytirish imkonini beradi. Xalqaro tajribaning ahamiyatli jihati shundaki, yashil taksonomiya ekologik faoliyatni oddiy tasniflash vositasidan investitsiya qarorlarini asoslash, kapital oqimlarini tartibga solish va moliyaviy bozorlarda barqaror rivojlanish tamoyillarini integratsiyalashga xizmat qiluvchi muhim iqtisodiy instrumentga aylanmoqda [4, 8].

Zamonaviy investitsiya jarayonlarida yashil taksonomiyaning dolzarbligi, avvalo, investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda ekologik mezonlar va iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlarini o'zaro uyg'unlashtirish zarurati bilan belgilanadi. An'anaviy investitsion tahlilda loyihaaning sof joriy qiymati (NPV), ichki daromadlilik me'yori (IRR), rentabellik indeksi (PI) va investitsiyalarning qoplanish muddati kabi ko'rsatkichlar moliyaviy qarorlar qabul qilishning asosiy mezonlari hisoblanadi. Biroq ushbu ko'rsatkichlar loyihaaning atrof-muhitga ta'siri, uglerod emissiyasi, energiya va suv resurslaridan foydalanish samaradorligi, ekologik xavflarning iqtisodiy oqibatlari hamda iqlim o'zgarishi bilan bog'liq uzoq muddatli xarajatlarni har doim ham to'liq aks ettirmaydi. Natijada qisqa muddatda yuqori moliyaviy daromad keltiradigan, ammo ekologik zarar yetkazish ehtimoli mavjud bo'lgan loyihalar investitsiya portfelida ustuvor o'rin egallashi mumkin. Yashil taksonomiya esa investitsiya loyihalarining moliyaviy natijadorligini ekologik mezonlar bilan bog'lash orqali ularni baholashning yanada kompleks metodologiyasini shakllantirishga xizmat qiladi. Xususan, loyihaaning hayotiy sikli davomida yuzaga keladigan ekologik xarajatlar, energiya tejamkorligi natijasida olinadigan iqtisodiy foyda, emissiyalarni qisqartirish samarasi va ekologik tavakkalchiliklarning moliyaviy oqibatlarini hisobga olish investitsiya qarorlarining sifatini oshiradi. Shu sababli yashil taksonomiya mezonlarini investitsiya loyihalarining texnik-iqtisodiy asoslari, biznes-rejalari va moliyaviy modellariga integratsiyalash metodologiyasini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi [5, 6].

O'zbekiston sharoitida yashil taksonomiyaning investitsiya loyihalarini

moliyalashtirishdagi ahamiyati mamlakat iqtisodiyotini tarkibiy modernizatsiya qilish, energiya samaradorligini oshirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish hamda barqaror iqtisodiy rivojlanishning moliyaviy asoslarini mustahkamlash zarurati bilan bevosita bog'liqdir. So'nggi yillarda respublikada qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, suv tejovchi texnologiyalarni kengaytirish, ishlab chiqarish tarmoqlarini modernizatsiya qilish va ekologik xavfsiz infratuzilma obyektlarini barpo etishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrda PQ-436-son qarorida belgilangan ustuvor vazifalar ijrosini ta'minlash doirasida Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 25-oktabrdagi 561-son qarori bilan Milliy «yashil» iqtisodiyot taksonomiyasi tasdiqlangan. Ushbu taksonomiya suv va xomashyo resurslaridan foydalanish samaradorligi, havo va tuproq sifatini yaxshilash, barqaror qishloq va o'rmon xo'jaligi hamda ekoturizm, yashil transport, energiya samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya va yashil binolar kabi ustuvor yo'nalishlarda faoliyatni tasniflashga asos yaratdi. Mazkur huquqiy asosning shakllantirilishi mamlakatda yashil investitsiya loyihalarini aniqlash, moliyalashtirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash hamda davlat va xususiy kapitalning ekologik barqaror faoliyatga yo'naltirilishini rag'batlantirish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, milliy taksonomiyaning amaliy qo'llanilishini kengaytirish, uning mezonlarini moliya institutlari faoliyatiga integratsiyalash va investitsiya loyihalarini baholash bo'yicha yagona metodik yondashuvni shakllantirish masalalari alohida ilmiy tadqiqotni talab etadi [1, 2, 3].

Yashil taksonomiyaning dolzarbligini belgilovchi muhim jihatlardan yana biri tijorat banklari, investitsiya fondlari, xalqaro moliya institutlari hamda boshqa moliyaviy vositachilar tomonidan ekologik barqaror loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish zarurati hisoblanadi. Bugungi kunda yashil kreditlar, yashil obligatsiyalar, barqarorlik bilan bog'liq moliyalashtirish instrumentlari, imtiyozli kredit liniyalari va aralash moliyalashtirish mexanizmlari investitsiya loyihalarini amalga oshirishda muhim moliyaviy vositalar sifatida qaralmoqda. Biroq ushbu instrumentlardan samarali foydalanish moliyalashtirilayotgan loyihalarning haqiqatan ham ekologik maqsadlarga xizmat qilishini aniqlash, ularning taksonomiya mezonlariga muvofiqligini baholash hamda ajratilgan moliyaviy resurslarning maqsadli ishlatilishini monitoring qilish bilan chambarchas bog'liq. Yashil taksonomiyaning moliya institutlari faoliyatiga integratsiyalashuvi kredit ajratish jarayonida loyiha ekologik xususiyatlarini aniqlash, investitsiya portfelining yashil ulushini hisoblash, ekologik va iqlim risklarini kredit risklari bilan birgalikda baholash imkonini beradi. Shuningdek, taksonomiya mezonlariga mos keluvchi loyihalarni aniqlash banklarning ekologik mas'uliyatli moliyalashtirish strategiyalarini shakllantirish, investorlar uchun ishonchli axborot bazasini yaratish va xalqaro kapital bozorlariga chiqish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin. Bunda taksonomiyaga muvofiqlikning o'zi kredit yoki investitsiya mablag'larini imtiyozli shartlarda jalb qilishni kafolatlamaydi, balki bunday moliyalashtirish uchun zarur bo'lgan shaffoflik, tasniflash va ekologik baholash asoslarini mustahkamlaydi. Shu sababli yashil taksonomiya talablarini kredit siyosati, investitsiya ekspertizasi, risk-menejment va moliyaviy monitoring tizimlariga bosqichma-bosqich joriy etishning tashkiliy-

iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega [5, 7].

Investitsiya loyihalarini moliyalashtirish jarayonida ekologik axborotlarning yetarli darajada shaffof emasligi, loyihalarining yashil maqomini aniqlashda yagona yondashuvlarning amaliy jihatdan to'liq shakllanmaganligi hamda ekologik natijalarni baholash usullarining turlicha qo'llanilishi moliya bozori ishtirokchilari uchun muayyan muammolarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, ayrim investitsiya loyihalarining ekologik samaradorligi yetarlicha asoslanmagan holda yashil loyiha sifatida taqdim etilishi, ya'ni greenwashing holatlarining yuzaga kelish xavfi kapitalning haqiqiy ekologik natija beruvchi yo'nalishlarga samarali taqsimlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bunday sharoitda yashil taksonomiya investitsiya loyihalarining ekologik xususiyatlarini aniq mezonlar asosida baholash, turli iqtisodiy faoliyat turlarini o'zaro taqqoslash va moliyaviy resurslardan foydalanish ustidan nazoratni kuchaytirish imkonini beruvchi muhim institutsional vosita hisoblanadi. Xususan, investitsiya loyihalari bo'yicha issiqxona gazlari emissiyasining qisqarishi, energiya sarfining kamayishi, suv iste'moli samaradorligi, chiqindilarni qayta ishlash darajasi va boshqa ekologik ko'rsatkichlarni muntazam o'lchash hamda ularning moliyaviy natijalar bilan o'zaro bog'liqligini aniqlash zarurati ortib bormoqda. Mazkur jarayonlarda mustaqil ekologik ekspertiza, uchinchi tomon verifikatsiyasi, raqamli monitoring tizimlari va xalqaro hisobot standartlaridan foydalanish yashil investitsiyalarning ishonchliligini oshirishga yordam beradi. Shuningdek, ekologik va moliyaviy ma'lumotlarning yagona axborot tizimida jamlanishi investitsiya loyihalarini dastlabki tanlashdan tortib, moliyalashtirish, amalga oshirish va yakuniy natijalarini baholashgacha bo'lgan barcha bosqichlarda qarorlar qabul qilish samaradorligini oshiradi. Demak, yashil taksonomiya asosida investitsiya loyihalarining ekologik muvofiqligini baholash va monitoring qilishning raqamlashtirilgan mexanizmlarini ishlab chiqish zamonaviy ilmiy izlanishlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda [4, 5, 7].

Yashil taksonomiyaning investitsiya loyihalarini moliyalashtirishdagi ahamiyati davlat investitsiya siyosati, hududiy iqtisodiy rivojlanish va xususiy sektor investitsion faolligi o'rtasidagi o'zaro aloqalarni mustahkamlash zarurati bilan ham belgilanadi. Jumladan, O'zbekiston iqtisodiyotining energetika, sanoat, qishloq xo'jaligi, transport, qurilish va kommunal infratuzilma kabi strategik tarmoqlarida mavjud ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiya qilish, energiya va suv resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish hamda ekologik xavflarni kamaytirish katta hajmdagi uzoq muddatli investitsiyalarni talab etadi. Bunday sharoitda davlat budjeti mablag'lari, tijorat banklari kreditlari, xalqaro moliya institutlari resurslari va xususiy investorlar kapitalini o'zaro uyg'unlashtirish orqali investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning samarali mexanizmlarini shakllantirish muhimdir. Yashil taksonomiya ushbu jarayonda loyihalarni ekologik ustuvorlik darajasiga ko'ra tasniflash, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralari maqsadli yo'naltirish hamda xususiy investorlar uchun iqtisodiy va ekologik manfaatdorlikni ta'minlashga xizmat qilishi mumkin. Ayniqsa, hududlarning tabiiy-iqlim sharoitlari, resurslar bilan ta'minlanganlik darajasi, ishlab chiqarish tarkibi va ekologik muammolarini hisobga olgan holda yashil investitsiya loyihalarining ustuvor yo'nalishlarini belgilash muhim ahamiyat kasb etadi. Jahon

banki tomonidan O'zbekistondagi yashil transformatsiyani moliyalashtirish masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlarda ham davlat moliyaviy resurslaridan xususiy investitsiyalarni jalb etish va iqlim maqsadlariga mos loyihalarni qo'llab-quvvatlashda samarali foydalanish zarurati ta'kidlangan. Shundan kelib chiqib, yashil taksonomiya asosida davlat va xususiy sektor o'rtasidagi investitsion hamkorlikni kuchaytirish, hududiy yashil loyihalar portfelini shakllantirish hamda investitsiyalarning ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini kompleks baholash mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb vazifalardan hisoblanadi [6, 9, 10].

Yuqoridagilardan kelib chiqib, yashil taksonomiyaning investitsiya loyihalarini moliyalashtirishdagi ahamiyatini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tadqiq etish mamlakatda barqaror moliyalashtirish tizimini rivojlantirishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur mavzuning dolzarbligi yashil investitsiya loyihalarini tasniflashning mavjud yondashuvlarini tizimlashtirish, ularning ekologik muvofiqligini baholash mezonlarini takomillashtirish, moliyaviy resurslarni jalb qilish manbalarini diversifikatsiyalash hamda investitsiya qarorlarini qabul qilishda ekologik, iqtisodiy va moliyaviy ko'rsatkichlarning o'zaro bog'liqligini aniqlash zarurati bilan izohlanadi. Xususan, milliy yashil taksonomiya mezonlarini investitsiya loyihalarini dastlabki ekspertizadan o'tkazish, texnik-iqtisodiy asoslash, moliyalashtirish manbalarini tanlash, risklarni baholash va loyihaning yakuniy samaradorligini monitoring qilish bosqichlariga integratsiyalash bo'yicha ilmiy asoslangan metodologiyani shakllantirish alohida ahamiyatga ega. Shu bilan birga, taksonomiyaga muvofiqlik darajasi va investitsiya loyihalarining moliyalashtirish shartlari, kapital qiymati, rentabellik ko'rsatkichlari hamda ekologik natijadorligi o'rtasidagi bog'liqlikni empirik tadqiq etish yangi ilmiy xulosalar ishlab chiqish imkonini beradi. Bunda yashil loyihalarni moliyalashtirishga xos institutsional to'siqlarni aniqlash, ekologik risklarni baholashning integratsiyalashgan modellarini ishlab chiqish, moliya institutlari uchun taksonomiya asosidagi qaror qabul qilish algoritmlarini taklif etish hamda investitsiya portfellarini ekologik mezonlar bo'yicha optimallashtirish muhim ilmiy-amaliy vazifalar sifatida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan, «Yashil taksonomiyaning investitsiya loyihalarini moliyalashtirishdagi ahamiyati» mavzusini tadqiq etish nafaqat yashil moliyalashtirishning nazariy-uslubiy asoslarini boyitishga, balki O'zbekiston sharoitida investitsiya resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish, ekologik barqaror iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirish, xalqaro investitsiyalarni jalb etish va uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan ilmiy asoslangan taklif hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qilishi bilan ham dolzarb hisoblanadi [2, 5, 9].

Jahon amaliyotida yashil loyihalarni moliyalashtirish qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, energiya samaradorligini oshirish, ekologik toza transport infratuzilmasini yaratish, suv resurslarini tejash, chiqindilarni qayta ishlash hamda ekologik jihatdan barqaror ishlab chiqarish texnologiyalarini joriy etishning asosiy moliyaviy vositalaridan biri sifatida qaralmoqda. Bunday loyihalarni amalga oshirish katta hajmdagi uzoq muddatli kapital qo'yilmalarni, zamonaviy innovatsion texnologiyalarni va turli moliyalashtirish manbalarini jalb etishni talab qiladi. Shu bilan birga, yashil loyihalar an'anaviy investitsiya loyihalariga nisbatan o'ziga xos

iqtisodiy, moliyaviy, texnologik, ekologik va institutsional xususiyatlarga ega bo'lib, ularning rentabelligi, investitsiyalarning qaytish muddati va kutilayotgan pul oqimlari turli noaniqliklar ta'sirida shakllanadi. Natijada bunday loyihalarni moliyalashtirish jarayonida yuzaga keladigan risklarni o'z vaqtida aniqlash, baholash, kamaytirish va monitoring qilishga yo'naltirilgan kompleks boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi.

1-jadval.

Yashil taksonomiya mezonlarining investitsiya loyihalarini moliyalashtirishdagi iqtisodiy ahamiyati

Yashil taksonomiya mezonlari	Investitsiya loyihalarida qo'llanilishi	Moliyalashtirishdagi iqtisodiy ahamiyati
Ekologik maqsadlarga muvofiqlik	Loyihaning iqlim va ekologik maqsadlarga qo'shadigan hissasini aniqlash	Yashil moliyalashtirishga mos loyihalarni saralash
Issiqxona gazlari emissiyasini qisqartirish	Energiya ishlab chiqarish va sanoatda chiqindilarni kamaytiruvchi texnologiyalarni joriy etish	Uglerod bilan bog'liq risklarni pasaytirish va uzoq muddatli xarajatlarni boshqarish
Energiya samaradorligi	Energiyani tejovchi uskunalarni va texnologiyalarni tatbiq etish	Operatsion xarajatlarni qisqartirish va investitsiya rentabelligini oshirish
Suv va tabiiy resurslardan samarali foydalanish	Suv tejovchi sug'orish, resurslarni qayta ishlash va foydalanishni optimallashtirish	Resurs xarajatlarini kamaytirish va ishlab chiqarish barqarorligini oshirish
Boshqa ekologik maqsadlarga jiddiy zarar yetkazmaslik (DNSH)	Loyihaning boshqa ekologik yo'nalishlarga salbiy ta'sirini baholash	Ekologik, huquqiy va reputatsion risklarni kamaytirish
Ijtimoiy va ekologik himoya talablari	Mehnat xavfsizligi, ijtimoiy kafolatlar va ekologik normalarga rioya qilish	Investorlar ishonchini oshirish va loyiha barqarorligini ta'minlash
Texnik baholash mezonlariga muvofiqlik	Loyihaning tasdiqlangan texnik ko'rsatkichlar va chegaraviy talablarga mosligini tekshirish	Investitsiya ekspertizasida shaffoflik va taqqoslanuvchanlikni ta'minlash
Ekologik monitoring va hisobot	Energiya iste'moli, emissiya, suv sarfi va boshqa ko'rsatkichlar bo'yicha natijalarni kuzatish	Ajratilgan mablag'lardan foydalanish natijadorligini baholash

Manba: Yevropa Ittifoqining 2020/852-sonli reglamenti va milliy yashil taksonomiya yondashuvlari asosida muallif tomonidan tizimlashtirilgan.

1-jadval bo'yicha tahliliy xulosa. Jadvaldan ko'rinadiki, yashil taksonomiya investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda ekologik mezonlarni iqtisodiy qarorlar qabul qilish jarayoniga integratsiyalash imkoniyatini yaratadi. Jumladan, energiya samaradorligi, emissiyalarni qisqartirish, suv va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish kabi yo'nalishlar loyihalarning ekologik samaradorligini ta'minlash bilan bir qatorda, ularning ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish va uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini mustahkamlash imkonini beradi. Biroq ushbu iqtisodiy natijalar har bir loyihaning texnologik xususiyatlari, investitsiya qiymati va moliyaviy shartlariga bog'liq holda alohida baholanishi lozim. Shuningdek, taksonomiya mezonlaridan foydalanish investitsiya loyihalarini tanlashda axborot shaffofligini

oshib, banklar va investorlar uchun ekologik risklarni aniqlashning qo'shimcha vositasini shakllantiradi. Ayniqsa, ekologik maqsadlarga muvofiqlik, jiddiy zarar yetkazmaslik tamoyili va texnik baholash mezonlarini birgalikda qo'llash loyihalarning asossiz ravishda yashil toifaga kiritilishining oldini olishga xizmat qiladi. Bu esa moliyaviy resurslarni ekologik natijadorligi asoslangan investitsiya yo'nalishlariga jalb etishning samarali mexanizmini rivojlantirishga yordam beradi.

2-jadval.

Yashil taksonomiya asosida investitsiya loyihalarini moliyalashtirish instrumentlarining qiyosiy tahlili

Moliyalashtirish instrumentlari	Qo'llanish mexanizmi	Asosiy afzalliklari	Cheklovlar va risklar
Yashil bank kreditlari	Taksonomiya mezonlariga mos loyihalarni bank krediti orqali moliyalashtirish	Maqsadli moliyalashtirish, moslashuvchan kredit shartlari	Kredit, ekologik va monitoring xarajatlari
Yashil obligatsiyalar	Belgilangan ekologik loyihalar uchun obligatsiya chiqarish orqali kapital jalb qilish	Keng investorlar doirasiga chiqish, uzoq muddatli kapital jalb qilish	Emissiya xarajatlari, hisobot va verifikatsiya talablari
Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan moliyalashtirish	Subsidiyalar, kafolatlar yoki kompensatsiya mexanizmlari orqali rag'batlantirish	Ayrim loyihalarning moliyaviy jozibadorligini oshirish	Budjet cheklovlari va davlat ko'magiga qaramlik
Xalqaro moliya institutlari mablag'lari	Xalqaro kredit liniyalari va investitsiya dasturlari	Uzoq muddatli resurslar, texnik ko'mak	Valyuta riski va qo'shimcha muvofiqlik talablari
Davlat-xususiy sheriklik	Davlat va xususiy sektor o'rtasida majburiyat hamda risklarni taqsimlash	Yirik infratuzilma loyihalarini amalga oshirish	Shartnomaviy murakkablik va uzoq muddatli majburiyatlar
Aralash moliyalashtirish	Imtiyozli va tijorat kapitalini birlashtirish	Xususiy kapitalni jalb qilish, ayrim risklarni kamaytirish	Tuzilmaning murakkabligi va manfaatlarni muvofiqlashtirish
Yashil investitsiya fondlari	Investorlar mablag'larini yashil loyihalar portfeliga joylashtirish	Portfel diversifikatsiyasi va professional boshqaruv	Bozor riski va aktivlarni baholashdagi noaniqliklar

Manba: ICMA Green Bond Principles (2025), OECD va xalqaro yashil moliyalashtirish yondashuvlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

2-jadval bo'yicha tahliliy xulosa. Jadval natijalari yashil taksonomiya asosida investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda turli moliyaviy instrumentlarning iqtisodiy imkoniyatlari va risklari mavjudligini ko'rsatadi. Xususan, tijorat banklarining yashil kreditlari kichik va o'rta hajmdagi energiya samaradorligi loyihalarini moliyalashtirishda qo'llanishi mumkin bo'lsa, yashil obligatsiyalar nisbatan yirik investitsiya dasturlari uchun kapital bozoridan moliyaviy resurslarni safarbar qilish imkoniyatini beradi. Davlat-xususiy sheriklik va aralash moliyalashtirish

instrumentlari esa yuqori kapital talab qiladigan, uzoq muddatda iqtisodiy samara beruvchi infratuzilma loyihalarini amalga oshirishda alohida ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, yashil taksonomiya moliyalashtirishning mustaqil manbasi emas, balki investitsiya loyihalarining ekologik mezonlarga muvofiqligini aniqlovchi tasniflash va baholash mexanizmi ekanligini ta’kidlash zarur. Moliyalashtirish instrumentini tanlashda loyihaning taksonomiyaga muvofiqligi bilan bir qatorda, soʻf joriy qiymati, ichki daromadlilik meʼyori, pul oqimlari, kreditga layoqatlilik darajasi va risk koʻrsatkichlari ham hisobga olinishi kerak. Mazkur yondashuv ekologik jihatdan asoslangan va iqtisodiy jihatdan samarali investitsiya portfelini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar

Olib borilgan tadqiqotlar va nazariy-uslubiy tahlillar shuni koʻrsatadiki, yashil taksonomiya investitsiya loyihalarini moliyalashtirish tizimida ekologik barqarorlik mezonlarini iqtisodiy samaradorlik koʻrsatkichlari bilan uygʻunlashtirishga xizmat qiluvchi muhim institutsional va moliyaviy mexanizm hisoblanadi. Xususan, yashil taksonomiya investitsiya loyihalarini ekologik xususiyatlariga koʻra tasniflash, moliyaviy resurslarni ustuvor yoʻnalishlarga taqsimlash, investitsiya risklarini kompleks baholash hamda kapital qoʻyilmalarning uzoq muddatli natijadorligini oshirish imkoniyatini yaratadi. Tadqiqot natijalari investitsiya loyihalarining samaradorligini faqat moliyaviy rentabellik koʻrsatkichlari orqali baholash yetarli emasligini, balki ularning ekologik natijadorligi, energiya va resurslar tejamkorligi, issiqxona gazlari emissiyasini qisqartirish salohiyati hamda barqaror rivojlanish maqsadlariga qoʻshadigan hissasini ham inobatga olish zarurligini koʻrsatadi. Shu nuqtayi nazardan, yashil taksonomiya mezonlarini investitsiya loyihalarining texnik-iqtisodiy asoslari, moliyaviy modellari va ekspertiza jarayonlariga integratsiyalash ekologik jihatdan barqaror investitsiya faoliyatini rivojlantirishning muhim sharti sifatida namoyon boʻladi.

Oʻzbekiston sharoitida milliy yashil taksonomiyaning joriy etilishi mamlakat iqtisodiyotining strategik tarmoqlarida ekologik barqaror investitsiya loyihalarini moliyalashtirish uchun yangi institutsional imkoniyatlarni shakllantirmoqda. Ayniqsa, qayta tiklanuvchi energiya manbalari, energiya tejamkor texnologiyalar, suv resurslarini boshqarish, ekologik transport, yashil qurilish va resurslardan samarali foydalanishga yoʻnaltirilgan investitsiya loyihalarida taksonomiya mezonlarining qoʻllanilishi moliyalashtirish jarayonining shaffofligini oshirish va ekologik risklarni kamaytirishga xizmat qilishi mumkin. Shu bilan birga, yashil taksonomiya talablarini tijorat banklari kredit siyosati, investitsiya fondlari faoliyati, davlat-xususiy sheriklik loyihalari hamda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik mexanizmlariga keng integratsiyalash zarurati mavjud. Bunda loyihalarining ekologik muvofiqligini aniqlash, moliyaviy natijadorligini baholash va ajratilgan mablagʻlardan foydalanish samaradorligini monitoring qilish boʻyicha oʻzaro bogʻlangan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, yashil taksonomiya asosida investitsiya loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirishda raqamli texnologiyalar, ekologik monitoring tizimlari va kompleks investitsion baholash modellaridan foydalanish

istiqbolli yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Xususan, investitsiya loyihalarining taksonomiyaga muvofiqlik darajasini moliyaviy ko‘rsatkichlar bilan birgalikda tahlil qilish, ekologik va moliyaviy risklarni o‘zaro bog‘liq holda baholash hamda investitsiya portfelining barqarorligini aniqlash imkonini beruvchi metodologik yondashuvlarni ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, ekologik maqsadlarga yo‘naltirilgan investitsiya oqimlarini rag‘batlantirish, investorlarning axborotga bo‘lgan ehtiyojini qondirish va xalqaro yashil moliya bozorlariga integratsiyalashuvni jadallashtirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, yashil taksonomiyani investitsiya loyihalarini moliyalashtirish amaliyotiga izchil tatbiq etish O‘zbekistonda barqaror iqtisodiy o‘sishni ta‘minlash, iqtisodiyotning ekologik transformatsiyasini qo‘llab-quvvatlash hamda uzoq muddatli investitsion raqobatbardoshlikni mustahkamlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, yashil taksonomiyaning investitsiya loyihalarini moliyalashtirishdagi samaradorligini oshirish yuzasidan quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Yashil taksonomiya asosida investitsiya loyihalarini kompleks baholash metodologiyasini takomillashtirish. Investitsiya loyihalarining ekologik muvofiqlik darajasini NPV, IRR, PI va DSCR kabi moliyaviy ko‘rsatkichlar bilan integratsiyalashgan holda baholash tizimini ishlab chiqish, bunda ekologik natijadorlik, investitsiya risklari va iqtisodiy samaradorlik mezonlarini birgalikda hisobga olish taklif etiladi.

2. Tijorat banklarida yashil investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning differensial mexanizmini joriy etish. Taksonomiya talablariga javob beruvchi loyihalarning ekologik natijadorligi va moliyaviy risk darajasini hisobga olgan holda kreditlash shartlarini tabaqalashtirish, jumladan, tegishli iqtisodiy asoslar mavjud bo‘lganda foiz stavkalari, kredit muddati va ta‘minot talablarini moslashtirish maqsadga muvofiq.

3. Yashil investitsiya loyihalarini monitoring qilishning raqamli platformasini shakllantirish. Investitsiya loyihalarining energiya iste‘moli, uglerod emissiyasi, suv resurslaridan foydalanish samaradorligi va boshqa ekologik ko‘rsatkichlarini real vaqt rejimiga yaqin tartibda kuzatish hamda moliyaviy natijalar bilan solishtirish imkonini beruvchi yagona raqamli monitoring tizimini ishlab chiqish taklif etiladi.

4. Yashil moliyalashtirish instrumentlarini diversifikatsiyalash. Yashil obligatsiyalar, maqsadli bank kreditlari, xalqaro moliya institutlari kredit liniyalari, davlat kafolatlari va aralash moliyalashtirish mexanizmlaridan foydalanishni kengaytirish orqali ekologik barqaror investitsiya loyihalarining moliyaviy resurslarga bo‘lgan ehtiyojini qondirish hamda xususiy kapitalni jalb qilish imkoniyatlarini oshirish zarur.

5. Hududiy yashil investitsiya loyihalari portfelini shakllantirish. Hududlarning tabiiy-iqlim sharoitlari, mavjud resurs salohiyati va ekologik muammolaridan kelib chiqib, yashil taksonomiya mezonlariga mos investitsiya loyihalarining ustuvor ro‘yxatini ishlab chiqish hamda ularni moliyalashtirishda davlat va xususiy sektor resurslarini uyg‘unlashtirish taklif etiladi.

6. Yashil taksonomiyaga muvofiqlikni baholash va mustaqil verifikatsiya mexanizmini rivojlantirish. Investitsiya loyihalarining ekologik mezonlarga mosligini tekshirish, ekologik samaradorlik ko'rsatkichlarini tasdiqlash va greenwashing xavfini kamaytirish maqsadida mustaqil baholash, tashqi verifikatsiya hamda ekologik hisobotlarni standartlashtirish amaliyotini rivojlantirish maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrda PQ-436-son «2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida»gi qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 2022. – URL: <https://lex.uz/docs/-6303230>.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 25-oktabrdagi 561-son «Milliy “yashil” iqtisodiyot taksonomiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 2023. – URL: <https://lex.uz/docs/-6644013>.

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 29-sentabrdagi 514-son «“Yashil” iqtisodiyotga o'tish jarayonini boshqarish tizimini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – 2023. – URL: <https://lex.uz/docs/6622631>.

4. European Parliament and Council of the European Union. Regulation (EU) 2020/852 of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088 // Official Journal of the European Union. – 2020. – Vol. 63, L 198. – P. 13–43. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/852/oj>.

5. World Bank Group; Ministry of Economy and Finance of the Republic of Uzbekistan. Guidance Note on Uzbekistan Green Taxonomy. – Washington, DC: World Bank Group, 2023. – URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstreams/5e1573c8-f421-4789-a3b5-e6713ceea77f/download>.

6. World Bank. Uzbekistan Country Climate and Development Report. – Washington, DC: World Bank, 2023. – URL: <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/publication/ccdr>.

7. International Capital Market Association (ICMA). Green Bond Principles: Voluntary Process Guidelines for Issuing Green Bonds. – Zurich: ICMA, 2025. – URL: <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Sustainable-finance/2025-updates/Green-Bond-Principles-GBP-June-2025.pdf>.

8. European Commission. Taxonomy Regulation: Implementing and Delegated Acts // European Commission, Directorate-General for Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union. – URL: https://finance.ec.europa.eu/regulation-and-supervision/financial-services-legislation/implementing-and-delegated-acts/taxonomy-regulation_en.